

‘Mestissa’ i altres testimonis d'ètnies supervivents

Club Editor porta a les llibreries la magnífica ‘Mestissa’, les memòries de la canadencsa Maria Campbell —de l’ètnia anomenada ‘mestissa’—, una bona oportunitat per reivindicar altres obres contemporànies dels indígenes supervivents de la colonització, a l’Amèrica o a l’Àfrica. Destaquen les obres de Ngugi wa Thiong’o, Wole Soyinka i Black Elk.

Per Àlex Milian / @alexmilianbeser

“**U**n bon amic m’ha dit: ‘Maria, escriu un llibre alegre. No potser que tot hagi estat tan terrible’”. I Maria Campbell, de l’ètnia coneguda com a *mestissa* al Canadà (*métis* en francès; *halfbreed* en anglès), va escriure un llibre alegre, i trist, i molt sincer i sentit: *Mestissa*, publicat originalment el 1973, ha esdevingut un clàssic canadenc i ara s’edita en català gràcies a Club Editor i la traducció de Marta Marín-Dòmine. Aquesta obra engreixa un poc l’escassa biblioteca d’obres escrites per autors de les ètnies colonitzades, en

comparació a la llarga llista de llibres escrits pels colonitzadors.

Si la història l’escriuen els vencedors, la literatura sovint també: començant per les cròniques de la conquesta espanyola d’Amèrica i acabant pels llibres sobre l’oest americà, tant els escrits des de la proximitat com des de la distància i la ignorància: només dos exemples paradigmàtics de sengles casos —el nord-americà Zane Grey i el barceloní J. Mallorquí (autor de les novel·les d’*El Coyote*)— sumen més de 300 títols. I això sense deixar Amèrica. El mateix

Ngugi wa Thiong'o

DANIEL A. ANDERSON/UNIVERSITY COMMUNICATIONS

havia passat amb l'Àfrica, l'Índia o altres llocs d'Àsia.

Ngugi wa Thiong'o contra Isak Dinesen

El kenia Ngugi wa Thiong'o explica a *Neix un teixidor de somnis* (Raig Verd, 2016) el cas esfereïdor de la mort d'en Molo i com l'explica l'escriptora danesa Isak Dinesen a la coneguda *Memòries de l'Àfrica*.

Thiong'o recorda que Molo va morir el 10 de juny de 1923 fuetejat pel seu amo perquè s'havia atrevit a muntar un dels seus cavalls. El cas és que l'amo del cavall li havia deixat la muntura a un home, també blanc, per recórrer una distància de 25 quilòmetres, i envia en Molo (a peu) per tornar el cavall a casa. D'anada, "el cavall, ferrat, avança al trot; el mosso, descalç, ha de córrer per atrapar-lo. De tornada, el mosso, cansat, munta el cavall. Uns blancs que veuen un negre sobre un cavall informen del sacrilegi". L'amo fuetreja el mosso i el deixa lligat en un magatzem. Al cap d'una estona, torna a vigilar-lo i veu que la regna amb la qual l'ha lligat s'ha aflluixat una mica. "És senyal que ha provat de fugir", pensà l'amo, segons Thiong'o. El lliga més fort. Tant, que aquella mateixa nit el mosso mor.

L'amo és jutjat i se'l declara culpable de lesions, però no de la mort: "El jurat, format només per blancs, arriba a un veredicté unànime —escrivia Thiong'o—: la tortura no va tenir res a veure amb la seva mort. Ell volia morir. Els autòctons no

morien en mans dels colons; morien per voluntat pròpia".

Karen Blixen, la dona que s'amaga darrere del pseudònim d'Isak Dinesen, s'ho empassa i ho regurgita a la seva novel·la més famosa, *Memòries de l'Àfrica*: reescriu la història i interpreta que la voluntat de morir del mosso "encarna la fugacitat dels éssers salvatges que, en els moments de més necessitat, són conscients que hi ha un refugi en algun lloc de l'existència; que se'n van quan volen i als quals no podem retenir mai".

Segons Thiong'o, Blixen "sabia el nom veritable del colon, Jasper Abraham, però, curiosament, no l'esmenta mai". Ni el denuncia. L'utilitza "literàriament" però no s'estranya de la rara tendència dels negres a morir.

Les obres de Thiong'o són una de les excepcions de literatura aixecada a pesar —moltes vegades en contra— dels colonitzadors. La trilogia biogràfica de Thiong'o traduïda per l'editorial Raig Verd inclou *Somnis en temps de guerra*, *A la casa de l'interpret* i *Neix un teixidor de somnis*. Un quart llibre, *Descolonitzar la ment* (Raig Verd, 2017), comença amb "Una declaració" de Thiong'o en la qual s'acomia de la llengua colonitzadora:

"Aquest llibre, *Descolonitzar la ment*, és el meu comiat a l'anglès com a vehicle de cap de les meves obres. D'ara endavant, escriuré sempre en kikuiu i suahili. Tanmateix, espero que a través de l'immemorial mitjà de la traducció seré capaç de continuar dialogant amb tothom".

Thiong'o no és l'única veu de l'Àfrica colonitzada però és dels més traduïts. Carme Junyent ho recordava, en el pròleg de *Descolonitzar la ment*: Thiong'o "forma part del grup d'escriptors que es van formar en l'etapa final del període colonial i que publiquen les seves primeres obres coincidint amb les independències". Ella mateixa cita els més importants: el senegalès Ousmane Sembène, sense cap obra traduïda al català; el guineà Camara Laye (*El nen negre*, Pagès Editors, 1997); el nigerià Chinua Achebe (*Tot se'n va en orris*, Ed. 62, 2000); la nigeriana Flora Nwapa (sense traduccions al català); l'ugandès Okot p'Bitek (sense traduccions); el camerunès Mongo Beti (sense traduccions); el ghanès Kofi Awoonor (zero traduccions); l'ugandès Taban Lo Liyong (zero); el ghanès Ayi Kwei Armah (zero); la també ghanesa Ama Ata Aidoo (també zero) i el nigerià Wole Soyinka que, tot i rebre el Premi Nobel de Literatura del 1986, només té una traducció al català: *Els intèrprets* (Edicions 62, 1999).

L'argument d'una llengua en perill d'extinció és la trama de l'última obra dramàtica guanyadora del Premi Octubre Pere Capellà de Teatre, *Tots els colors del blanc*, de Ferran Joanmiquel (Girona, 1975). L'acció d'aquesta obra encara inèdita se situa al voltant de Nit de Vent, l'última parlant de la llengua del poble xaatmi —una ètnia inventa-

→ da per l'autor. A la introducció, l'autor reconeix que els xaatmi estarien inspirats "en la realitat dels sami i els seus referents culturals", però "podria ser, en realitat, qualsevol dels pobles originaris que han vist com la seva cultura i la seva llengua han estat minoritzades i exterminades al llarg dels segles". Edicions 3i4 té previst publicar-la abans de Sant Jordi del 2021.

Els records de 'La mestissa'

L'escriptora Maria Campbell escriu unes memòries d'infantesa que tenen força, ritme i molta, moltíssima humanitat. La seva no és la història dels mestissos, l'ètnia a la qual pertany, sinó la història personal que ella va viure en el moment clau de decadència dels seus compatriotes, quan la generació dels seus pares va renunciar a un futur. "Aquesta generació de la meua gent va ser una generació derrotada. Els pares havien fracassat durant la Rebel·lió perquè no havien sabut fer realitat els seus somnis, ara fracassaven els fills com a grangers i no els quedava res. La seva forma de vida pertanyia al passat i no trobaven lloc en el món perquè creien que no tenien res a oferir. Estaven avergonyits i amb la vergonya van perdre l'orgull i la força d'anar tirant". Campbell reconeix que sent "un dolor profund quan penso en aquestes persones", perquè "avui encara te'n trobes, de gent d'aquesta generació: jaios i jaias esguerrats i vinculats que viuen als barris baixos, esperen la mort al bosc o cuiden els nets mentre els pares s'emborratxen".

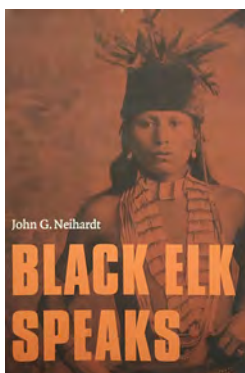
Era la desaparició d'un món que Campbell havia conegut i s'enfonsava: "Si em dol tant és perquè de petita havia entrevist una gent orgullosa i feliç. Els havia sentit riure els havia vist ballar, n'havia rebut l'amor".

El passat 9 de desembre, Maria Campbell va participar en una conferència del Centre de Cultura Contemporània de Barcelona (CCCB) dins del cicle "La cicatriu colonial". Entrevistada per la Gemma Ruiz, Campbell denuncia que són una ètnia invisibilitzada pel Govern canadenc a pesar de ser aproximadament mig milió de persones, "de les quals la meitat vivim en zones urbanes" amb "índexs de pobresa molt elevats; índexs d'emprisonaments molt elevats i unes xifres de suïcidi elevadíssimes, sobretot en nens menors de 13 anys".

Campbell denuncia també el segrest sistemàtic de fills dels mestissos per part del Govern canadenc: "Tenim més nens tancats en centres d'acollida i emprisonats que escolaritzats. I aquestes taxes puguen. Ens estan robant els nens. Moltes mares van a un hospital i se'ls queden els fills i hi ha esterilització de dones sense el seu consentiment".

Mestissa va ser escrit fa gairebé cinquanta anys i conserva un extraordinari valor antropològic i de

A sota, dos llibres de l'editorial José J. de Olañeta i una edició anglesa de 'Black Elk parla'.

denúncia, però sobretot és una petita joia literària. La d'una nena que, amb pocs anys, organitza simulacres d'obres de Shakespeare a prop del Parc Nacional Príncep Albert, i veu com es troben els costums propis i els importats; el contacte amb altres nacions índies, que consideren als mestissos indis de segona i la pressió dels europeus. La nena que explica la seva manera de viure i recorda el que van aprendre dels seus pares: "Ens van ensenyar a ballar i a tocar la guitarra i el violí. Jugaven a cartes amb nosaltres, ens duïen a fer llargues passejades i ens ensenyaven a fer servir herbes, arrels i escorces. També ens van ensenyar a teixir cistelles amb branquillons de salze roig i mentre fèiem totes aquestes coses plegats ens explicaven històries de la nostra gent: qui eren, d'on venien i què havien fet. Moltes eren llegendes que passaven de pares a fills. Moltes eren edificants, però sobretot eren històries entretingudes sobre una gent molt divertida".

D'aquelles històries, ix també *Mestissa*: "La meua Cheechum [la besàvia] creia de cor en els nans del bosc. Deia que de tan menuts no es veuen si no t'hi fixes molt, però que tant se val que

t'hi fixis perquè només es deixen veure quan volen. Els nans del bosc viuen a la vora de l'aigua i el seu mitjà de transport preferit són les fulles. Són alegres de mena i molt tímids". I de l'ensenyament que van rebre quan van començar a anar a una escola no segregada, amb nens blancs i d'altres ètnies. I el record d'aquella mestra: "Érem els primers mestissos a qui feia classe i encara que procurés dissimular els prejudicis, sovint era cruel amb nosaltres. Després se sentia culpable i ens aclaparava amb el seu afecte. Solia ridiculitzar-nos quan cometíem errors a classe. La [meva germana] Peggie feia primer, era una nena de sis anys molt petitona, callada i tímida. Com que a casa parlàvem una barreja de cree i anglès, la seva pronúncia era defectuosa. La mestra movia el cap quan la sentia parlar i s'adreçava a tota la classe: —Mireu-la, és tan estúpida que no sap dir *this*."

Maria Campbell encara ha d'insistir molt en el fet que són una ètnia índia com una altra, perquè, ni en aquells anys, els indis els consideraven exactament iguals quan s'hi trobaven: "La religió dels indis era molt important per a ells i per a nosaltres, però els mestissos no ens la preníem tan seriosa-

ment. Tots anàvem a les danses del sol i a les grans celebracions, però no ens hi sentíem del tot a lloc. Érem els parents pobres, els *awp-pee-tow-koosons*: la mitja gent. Es reien de nosaltres".

Tot i això, deixa caure Campbell, ser mestissa tenia avantatges, pel que fa a la llibertat d'expressió de les dones ("Les dones índies no expressen la seva opinió, les dones mestisses, sí") o la participació política ("La meva gent sempre ha estat molt ficada en política. Solen implicar-se en campanyes adreçades als polítics blancs locals").

A Mestissa Campbell explica allò que el gran cap dels sioux oglala, Red Cloud, no va poder narrar amb detall després de la matança de Wounded Knee, el 29 de desembre de 1890; allò que l'historiador Dee Brown, expert en història dels indis, va explicar al sensacional assaig *Enterrad mi corazón en Wounded Knee* (en castellà, a Turner Publicaciones, 2012) i la seva principal novel·la, *Mary la Creek* (en castellà, a Bruguera, 1982).

Qui havia cavalcat al costat de Red Cloud i li ho va poder explicar a John G. Neihardt va ser Black Elk i queda escrit a *Alce negro habla* (editada en castellà per Capitan Swing el 2018): "Dos nens, a la canyada —dictà Black Elk—, s'havien defensat i havien matat soldats, els cadàvers dels quals vam veure. Els nens estaven sols i sans. Eren molt intrèpids. Quan els vam rebutjar, els soldats es van atrinxerar. No n'érem tants com per fer-los fora. A la tarda se'n van anar Wounded Knee Creek amunt i llavors vam poder veure el que havien fet. Homes, dones i nens, apilats o separats, cobrien la plana que hi havia a la base del pujol on els *wasichus* (blancs) van disposar els fusells de carro, i cap a l'oest, pujant la canyada fins al cim, s'hi trobaven cadàvers aïllats de dones, nois i nens".

El nombre de llibres sobre indígenes nord-americans escrit per *wasichus* és molt gran, però els títols en català són escassos.

L'editorial mallorquina Jose J. de Olañeta ha estat la més tenaç i equilibrada a l'hora de traduir obres dels indígenes nord-americans i sobre ells. En català ha publicat *Nosaltres som una part de la terra* (2002), el "missatge del Gran Cabdill Seattle al President dels Estats Units d'Amèrica l'any 1855"; *Les meves paraules són com estrelles* (2004), amb paraules de Seattle i també dels cabdills Joseph i Casaca Roja, i *La saviesa de l'indi americà* (1996), una antologia de Joseph Bruchac de paraules de representants de les nacions índies sobre els temes més diversos.

En castellà, a la col·lecció "La pipa sagrada", Olañeta ha publicat els 24 volums de les obres sobre *El indio americano* d'Edward S. Curtis, un fotògraf que va dedicar mitja vida a fotografiar els indígenes i immortalitzar les històries de les seves tradicions.

Contes alegres i històries tristes. ●